

Venezuela nakon Cháveza

Lidija Kos Stanišić

Vjerojatno će unutar čavističkog tabora doći do pregrupiranja, budući da Chávezov odabranik nije uspio kapitalizirati karizmu svog prethodnika. Među čavistima postoje najmanje tri frakcije: vojna, tajkunska i radikalna ideološka

U kasnim večernjim satima 5. ožujka 2013. na vodećim svjetskim i domaćim portalima objavljena je vijest koja se očekivala mjesecima. Nakon dvogodišnje borbe s rakom umro je *el comandante* Hugo Chávez, osoba koja je posljednjih 14 godina obilježila politiku Venezuele. Kao što su 1959. Fidel Castro i njegova revolucija istrgnuli Kubu iz "čeličnoga američkog zagrljaja", učinio je to prema uzoru na svog idola Fidela četrdeset godina kasnije Hugo Chávez. Venezuela je u Latinskoj Americi uvijek bila iznimna i napredna zemlja. U njoj su počinjali trendovi koje su kasnije slijedile ostale države regije. Chávezovim dolaskom na vlast potvrđena je teza o iznimnosti, ali je predznak te odrednice uvelike bio problematičan.

Venezuela kao naftna *partidodemocracia*

Venezuela je početkom 19. stoljeća bila nevažno područje španjolskog carstva. Nakon rata za neovisnost pod vodstvom Simóna Bolívara, 1821. postala je samostalna država. Devetnaesto stoljeće obilježili su sukobi liberalnih i konzervativnih *caudillos*, sve dok početkom 20. stoljeća vlast nije uzurpirao Juan Vicente Gómez koji je diktatorski vladao državom do 1935. Za njegove vladavine otkrivena su bogata nalazišta nafte, što je Venezuelu učinilo ovisnom o prihodima od nafte koju su eksploatirale strane tvrtke. Stupnjevitom liberalizacijom četrdesetih godina otvaraju se vrata političke arene. Rómulo Betancourt osniva Demokratsku akciju (AD)¹ koja se frustrirana svojim nesudjelovanjem u političkom sustavu pridružuje 1945. uroti mladih časnika. Nakon uspješnog udara vojska je

Lidija Kos Stanišić, izvanredna profesorica međunarodnih odnosa i komparativne politike na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Predaje kolegije o Latinskoj Americi. E-pošta: likos@fpzg.hr

upravljanje državom prepustila AD-u, a njegova trogodišnja vladavina poznata pod nazivom *trienio* bio je prvi ozbiljan pokušaj transformiranja arhaične ekonomske i socijalne strukture Venezuele (Keen i Hayes, 2000:509-510). Za *trienio* osnovana je demokrišćanska stranka COPEI (*Comite de Organizacion Politica Electoral Independiente*) i lijevo orijentirani URD (*Union Republica Democratica*), uvedeno je opće pravo glasa za građane

**Venezuela je u Latinskoj Americi
u uvijek bila iznimna i napredna zemlja.
U njoj su počinjali trendovi koje su
kasnije slijedile ostale države regije.
Chávezovim dolaskom na vlast
potvrđena je teza o iznimnosti, ali je
predznak te odrednice uvelike bio
problematičan**

starije od 18 godina i provedene se brojne reforme. Budući da je vladajuća elita ignorirala opoziciju, vojska je 1948. u tradicionalnome latinskoameričkom stilu ponovno intervenirala. Vojna hunta je raspustila Kongres, opozvane su reforme, a general Marcos Pérez Jiménez 1953. proglašava se predsjednikom i apsolutnim vladarom Venezuele. Provodio je autoritarnu politiku s primjesama populizma. Kako su na vidjelo izlazile ekonomske teškoće i korupcija, a u strahu od radikalizma masa, vojska ga je 1958. prisilila da odstupi s vlasti. Anakronistični vojni režim (1948-1958) pridonio je ujedinjenju zavađenih civilnih političara te je 1958. raskinuto s vojnim kaudiljizmom, a paktovima elita uspjela se institucionalizirati demokracija (Merkel, 2011:203-204, 211-212). Kako bi se ispravile greške načinjene u *trienio*, demokratska se tranzicija temeljila na savezima i koalicijama, konsenzusu elita, ograničavanju političkih programa, poticanju kontrolirane participacije te isključivanju revolucionarne ljevice. Od 1958. do kraja 20. stoljeća savezi i koalicije bili su osnova političkog života Venezuele. Prije izbora 1958. glavne političke stranke – AD, COPEI i URD – formalizirale su suradnju. Potpisan je sporazum *Pacto de Punto Fijo* kojim su se sve tri strane obvezale priznati izborne rezultate, međustranačkim konzultacijama održati političko primirje i dijeliti političku odgovornost i pokroviteljstvo.² Paktovima i sporazumima željela se onemogućiti potencijalna opozicija te je i vojska amnestirana za prijašnja djela. I dok su regijom vladale autoritarne vlade, u Venezueli je stabilnom dvostranačkom vladavinom konsolidirana demokracija. Šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća Venezuela je bila dokaz da demokracija može uspješno funkcionirati i u zemljama u razvoju. Državom su vladale stranke (*partidocracia*), bolje rečeno vodeći članovi AD-a (*adecos*) i COPEI-a (*copeyanos*), koji su zajedno tvorili politički establišment poznat po nazivu *adecopeyano*.³ Obje stranke bile su široko predstavljene u društvu, prakticirale su željeznu disciplinu i pokoravanje odlukama uskog kruga vođa, kontrolirale su i nestranačka udruženja, a broj 14 - lipanj 2013.

bile su i u dobrim odnosima s vojskom i privatnim sektorom (Coppedge, 2003:165). Da ne bi ovisila o američkom tržištu, Venezuela je bila jedna od osnivačica Organizacije zemalja izvoznica nafte (OPEC). Arapski naftni embargo sedamdesetih godina znatno je povisio cijenu nafte pa su se prihodi država izvoznica znatno povećali. Venezuelom je vladalo blagostanje, sve se činilo mogućim, a to je razdoblje bilo poznato kao "*Tan barato, dame dos*" (*Tako jeftino, dajte dva komada*). Da bi prihodi države bili zajamčeni, 1976. je uz kompenzaciju nacionalizirana naftna industrija i stvorena državna tvrtka PDVSA s godišnjim prihodom od oko deset milijarda dolara. Taj iznos nije bio dovoljan za financiranje vladinih ambicioznih razvojnih planova pa se država dodatno zaduživala kod stranih kreditora. Višegodišnjim uzastopnim padom cijene nafte prihodi su se smanjili za trećinu i početkom osamdesetih godina Venezuela se morala suočiti s teškim ekonomskim stanjem. Zlatno doba i formalno je završeno na crni petak 18. veljače 1983. kada je zbog pada cijene nafte i plaćanja velikih iznosa stranih dugova devalvirana nacionalna valuta. Petrodolari su prikrivali strukturne probleme i sprečavali ozbiljne društvene sukobe (Marquez, 2004:199). Građani još nisu bili izgubili vjeru u *partidocraci*u, misleći da će se stara dobra vremena vratiti.

Kriza stare demokracije i uspon Cháveza

Razdoblje ekonomske stagnacije dostiglo je vrhunac 1989. – iste godine kad je srušen Berlinski zid. Demokracija je postala privlačan oblik vladavine. I dok je većina država Latinske Amerike ulagala dodatne napore kako bi nakon tranzicije konsolidirala demokraciju, konsolidiranu venezuelansku demokraciju je zahvatila kriza. Unatoč protivljenju svoje stranke AD, predsjednik Carlos Pérez je počeo provoditi neoliberalne reforme kojima se drastično pogoršavaju životni uvjeti te građani izlaze na ulice.

**Demokratska se tranzicija temeljila
na savezima i koalicijama,
konsenzusu elita, ograničavanju
političkih programa, poticanju
kontrolirane participacije te
isključivanju revolucionarne ljevice.
Od 1958. do kraja 20. stoljeća savezi
i koalicije bili su osnova političkog
života Venezuele**

Vrhunac je bila krvava pobuna urbanog stanovništva Caracasa u veljači 1989. u kojoj je stradalo tristotinjak građana. Da bi smirio stanje, AD je bio primoran prihvatiti izravne izbore za guvernera te prijenos administrativnih i fiskalnih odgovornosti regionalnim dužnosnicima (Penfold-Becerra, 2004:203-205). Premda za teško ekonomsko stanje u državi nije bila odgovorna samo

politička elita na vlasti, ona ga je dodatno pogoršala neodgovornim trošenjem i rasipanjem novca i proširenom korupcijom. Korupcija nikada nije bila sankcionirana pa je narod imao dojam da su vladajući nedodirljivi. Politička decentralizacija transformirala je postojeći stranački sustav i vodila kolapsu dominantnih političkih stanaka AD-a i COPEI-a (Levine i Crisp, 1999:405-

Chávez se okrenuo izravnoj referendumskoj demokraciji putem koje su građani "izravno", na referendumima, komunicirali s predsjednikom i formulirali državnu politiku zaobilazeći političke stranke i zakone

410). *Adecopleyani* se suočavaju s brojim unutarnjim sukobima, što vodi osnivanju alternativnih i regionalno utemeljenih stranaka, a time i kraju dvovlašća AD-COPEI. Venezuela se devedesetih godina pretvorila u nestabilan i fragmentiran višestranački sustav. Nezadovoljstvo je eskaliralo 1992. kada su izvršena dva neuspješna državna udara. Uspio je tek treći, takozvani udar civilnog društva, kojim je u svibnju 1993. Pérez opozvan (Stokes, 2001:80). Ti su događaji potkopali ili uništili ključne stupove sustava – ekonomsku moć države, društvene sporazume, kontrolu i red te depolitiziranu vojsku pod kontrolom civila.⁴ Izborom Rafaela Caldera, koji je na eksplicitnoj protustranačkoj platformi 1993. pobijedio na izborima, nestalo je stranačke hegemonije. Otvara se novo poglavlje venezuelanske demokracije koja počinje poprimati obilježja delegativne demokracije.⁵ Budući da je Caldera slijedio MMF-ove preporuke, mandat mu je bio obilježen masovnim demonstracijama i štrajkovima. Nakon društvene, uslijedila je i politička polarizacija.

Ne želeći da tradicionalne stranke ponovno dođu na vlast, *el pueblo* (narod) je 1998. od pet predsjedničkih kandidata izabrao urotnika Huga Cháveza kojega su podržavale lijeve stranke na čelu s MBR-200, kasnije preimenovanim u MVR (*Movimiento V República*).⁶ Identificirajući se s narodom, on je obećao poboljšati životne uvjete naroda, osloboditi ga svih korumpiranih političara i birokrata koje je optuživao da su gori od Hooda Robina⁷ i zamijeniti ih poštenim i radnim građanima. Tipični pobjednici predsjedničkih izbora u delegativnim demokracijama predstavljaju se kao spasitelji domovine (*salvadores de la patria*) te se uzdižu iznad političkih stranaka i organiziranih interesa (O'Donnell, 1994:60-65). Chávez je imao sva ta obilježja. Ujedno, bio je čovjek iz naroda jer je i njegovim venama tekla afrička, domorodačka i kreolska krv (*pardo*). Za razliku od većine država Latinske Amerike koje su se vratile u okrilje demokracije, Venezuela je krenula suprotnim smjerom. Chávez se počeo udaljavati od pravila igre predstavničkih demokracija i okrenuo se izravnoj referendumskoj demokraciji putem koje su građani "izravno", na referendumima, komunicirali s predsjednikom i formulirali državnu politiku zaobilazeći političke stranke i zakone.⁸ Chávez

i njegove pristaše čavisti (*chavistas*) vjerovali su da je nametanje novih pravila nužno kako bi se raskinulo s prošlošću. Chávezu je narod dao odriježene ruke da promijeni Ustav i provede reforme,⁹ ali nije to bila demokracija kakvu je SAD želio vidjeti u Latinskoj Americi. Venezuela je tijekom 20. stoljeća imala dobre odnose sa SAD-om. Chávezovim dolaskom na vlast, osobito nakon vojnog udara 2002.¹⁰ za koji se opravdano sumnjalo da je u njega bio upleten SAD, vanjska se politika supstancijalno promijenila. Chávez je na svim međunarodnim forumima kritizirao američku vanjsku politiku i osuđivao američki imperijalizam. Svi američki neprijatelji i suparnici postali su Chávezovi prijatelji – Kuba, Rusija, Iran, Libija, Sirija.

Chávez je reformirao i civilno-vojne odnose čime je, suprotno općim nastojanjima u regiji, ponovno doveo vojsku na političku pozornicu. Reforme su bile popularne, ali su negativno utjecale na civilno-vojne odnose, dok je Chávezovo oslanjanje na časnike koji su obnašali brojne državne dužnosti vodilo k militarizaciji vlasti (Kos-Stanišić, 2004:105-106). Budući da vojni udar nije uspio, opozicija se okrenula Ustavu i odredbi kojom se predsjednika može referendumom opozvati. Prikupljeni su potpisi 20 posto registriranih birača, a referendum je održan u kolovozu 2004. Bio je to personalni plebiscit na kojemu se odlučivalo o političkoj sudbini Huga Cháveza i na kojemu su građani s 58,3 posto glasova odlučili da ostane na vlasti. "Blagosloville" su njegovu politiku i bolivarsku revoluciju, što je simbolično bilo izraženo i promjenom imena države – *Republica Bolivariana de Venezuela*. Od 2004. do 2008. vladajući čavisti u svojim su rukama imali monopol nad državnim institucijama. Asimetrija moći stupnjevitno se smanjivala. Prvo u prosincu 2007. nije prošao na referendumu vladin prijedlog promjene Ustava, što je bio prvi Chávezov poraz. Zatim su na regionalnim izborima 2008. čavisti izgubili pet saveznih država i nekoliko značajnih gradova, uključujući i Caracas.

Predvodnik uspona latinskoameričke ljevice

S Chávezom je počeo latinskoamerički trend uspona ljevice. Latinoamerikanci su bili krajnje nezadovoljni demokracijom u kojoj su živjeli i koja je prosječnom građaninu nosila samo povećavanje stupnja siromaštva i nejednakosti. Dva desetljeća poslušnog provođenja neoliberalne politike Vašingtonskog

Chávez je reformirao i civilno-vojne odnose čime je, suprotno općim nastojanjima u regiji, ponovno doveo vojsku na političku pozornicu

konsenzusa nisu donijela očekivano blagostanje te su odlučili dati šansu lijevim opcijama. Cilj nove ljevice bio je da deliberativnom političkom akcijom postigne egalitarističku transformaciju, pritom se oslanjajući na državu kao glavni instrument preoblikovanja privrede i društva. Cháveza se smatra začetnikom "radikalne", "populističke" i "loše" ljevice koja dovodi u pitanje neoliberalizam i globalizaciju (Kos-Stanišić, 2011). Da bi zadržali

i ojačali mase sljedbenika, radikalni se ljevičari prema uzoru na Chávez stalno sukobljavaju s političkim suparnicima, poduzetnicima, medijima i američkom vladom. Chávezova Venezuele bila je uzor Evu Moralesu u Boliviji, Rafaelu Correi u Ekvadoru, Danielu Ortegi u Nikaragvi. "Chávezova ljevica" došla je na vlast u državama nestabilnoga stranačkog sustava,¹¹ s visokim stupnjem nestabilnosti, neefikasnosti i korupcije, ali bogatim energetske izvorima nafte i zemnog plina.

Premda je Chávezova vlada postizala uspjehe u socijalnim programima, ekonomska politika nije donijela ništa novo i više je nalikovala na povratak na nacionalistički model razvojnoga državnog intervencionizma sedamdesetih godina nego na "socijalizam 21. stoljeća". Financira se naftom koja je svih godina,

Chávezova ekonomska politika nije donijela ništa novo i više je nalikovala na povratak na nacionalistički model razvojnoga državnog intervencionizma sedamdesetih godina nego na "socijalizam 21. stoljeća"

unatoč oštroj retorici osude američkog imperijalizma, tekla u smjeru SAD-a. Venezuela je četvrti po veličini opskrbljivač SAD-a naftom. Privreda Venezuela vodila se prema Chávezovim zamislima te je Corrales (2012,78-79) naziva čavenomijom (*Chavenomics*). Država implementira protupoduzetničku regulativu, vlasnik je ključnih privrednih sektora, troši više nego što zarađuje (inflacija iznosi 31 posto godišnje) i kontrolira cijene, što vodi nestašici potrošačkih dobara. Privredom se upravlja predsjedničkim dekretima. Dragulj u "Chávezovoj kruni" je nafta. Cijene nafte na međunarodnom tržištu omogućile su mu da bude velikodušan prema svome glasačkom tijelu i saveznicima. Početkom njegove vladavine cijena jednog barela nafte bila oko 10 dolara, 2008. iznosila je 145 dolara, a 2013. oko 100 dolara, čime su se prihodi Venezuele udeseterostručili. Državna naftna tvrtka PDVSA navikla je na poslovnu autonomiju i oštro se protivila Chávezovoj politici. Vodstvo je bilo povezano s pokušajem vojnog udara 2002. te je organiziralo dvomjesečni štrajk, nakon čega je Chávez otpustio 40 posto radnika i vodstvo tvrtke. PDVSA je postala bankomat kojim je predsjednik financirao domaće i inozemne projekte. Glede domaćih politika, ističu se socijalni programi nabave subvencionirane hrane, stanovanja, prijevoza, zdravstvenih usluga i obrazovanja. Time je učinjen značajan iskorak u iskorjenjivanju siromaštva i smanjivanju nejednakosti u državi. Latinska Amerika je svjetska regija s najneravnijom raspodjelom bogatstva, ali je Chávezova Venezuela bila država s najslabije izraženom nejednakošću.¹² Financirani su brojni javni radovi i izgradnja objekata koji nikad nisu profunkcionirali, pri čemu je procvatila korupcija i nastao je novi sloj poduzetnika povezanih s čavizmom. Vlada je bila neprijateljski raspoložena prema stranom kapitalu te je od 2005. kada je na-

broj 14 - lipanj 2013.

cionalizirala neiskorištene zemljišne posjede u vlasništvu stranaca, provela i nacionalizaciju industrije, naftnih nalazišta, banaka, hotela i trgovačkih lanaca u vlasništvu stranaca. Preuzeti objekti, kao i državna infrastruktura, nisu se održavali. Državom je cvala korupcija. Prema podacima *Transparency International*, Venezuela se nalazi na vrhu najkorumpiranijih država svijeta.¹³ Porasla je i stopa kriminala, a osobito ubojstava (45 ubijenih na 100.000 stanovnika), te se i prema tim pokazateljima Venezuela nalazi na svjetskom vrhu. Unatoč svemu, Chávez je svojom osobnom karizmom, populističkim diskursom i polarizirajućim političkim stilom pridobio glasače i ostao na vlasti 14 godina. Pritom je zadovoljstvo građana demokracijom bilo znatno više nego u razdoblju ogleadne dvostranačke demokracije.

Chávez je, prema uzoru na Bolivara, pokušao ujediniti državu Latinske Amerike, ali nije uspio u tome. Shifter (2013) smatra da je Chávez smanjio osjećaj zajedništva regije i da je, umjesto Bolívarova ideala ujedinjenja, znatno više pridonio podjeli hemisfere. Navodi da su Chávezu novoosnovane ljevičarske regionalne organizacije za suradnju ALBA¹⁴ i *Petrocaribe* više služile za stjecanje utjecaja nad državama članicama nego za promicanje suradnje. Osobito se to tiče naftnog saveza Petrocaribe čije je karijske članice Venezuela pomagala prodajom nafte po povlaštenim cijenama. Jedna od Chávezovih žarkih želja bila je da Venezuela s njime na čelu bude lider regije, ali ni ta mu se želja nije ostvarila. Na put mu je stao Brazil, a unatoč tome što su s odobravanjem i veseljem pratili njegove poteze, osim radikalnih ljevičara predsjednici ostalih država regije nisu ga smatrali svojim vođom nego vodećim PR-ovcem regije. Ipak treba priznati da je značajno pridonio porastu ponosa i političkog samopouzdanja regije i njezinoj vidljivosti u međunarodnoj zajednici.

Tko će vladati Venezuelom nakon Cháveza

Budući da u građani bili zadovoljni prakticiranjem izravne demokracije, a 2009. Ustav je omogućio neograničen broj re-izbora, analitičari su upozoravali da bi Chávez nakon dva ili tri predsjednička mandata¹⁵ mogao doživotno vladati Venezuelom. Unatoč ozbiljnoj bolesti s kojom se borio posljednjih godina, kandidirao se na predsjedničkim izborima 2012. i pobijedio opoziciju na čelu s Henriqeuom Caprilesom, guvernerom Mirande. Prvi put opozicija se uspjela ujediniti u koaliciju Demokratska unija i izabrati mladoga i kvalitetnog predsjedničkog kandidata. Capriles je dobrostojeći političar desnog centra i u svojoj predsjedničkoj kampanji je istaknuo da se protivi državnom upravljanju privredom i da se zauzima za poboljšanje obrazovne i socijalne politike. Unatoč Chávezovoj pobjedi, postavljalo se pitanje kako će obavljati predsjedničku dužnost budući da je 2012. bio više od 200 dana na "bolovanju". Postavljalo se i pitanje njegova nasljednika i raspravljalo o "sukcesijskoj krizi" do koje ne može doći u pravim demokracijama. No u plebiscitarnoj demokraciji ili kompetitivnoj autokraciji, bez vođe koji u svojim rukama drži sve grane vlasti, budućnost je bila neizvjesna. Chávezovo se zdravlje pogoršavalo te nije mogao pristupiti inauguraciji 10. siječnja 2013. koja je stoga odgođena. Shvativši da mu se bliži kraj, u stilu *caudilla* i suprotno Ustavu odredio je svoga nasljednika, potpredsjednika Nicolása Madura, radikala i

najmanje poznatog od svih potencijalnih nasljednika.

Pod pretpostavkom da glasačko tijelo neće iznevjeriti svoga "beatificiranog" vođu, nakon Chávezove smrti raspisani su predsjednički izbori na kojima se očekivala laka Madurina pobjeda. Tijekom predizborne kampanje mediji su objavljivali slike ožalošćenih građana koji su ridali za voljenim vođom. Opoziciji se nisu davali nikakvi izgledi za pobjedu. No ishod izbora 14. travnja 2013. bio je neočekivan, kako za čaviste tako i za većinu analitičara. Opozicija na čelu s Henriqueom Caprilesom, koji je uspio i na predsjedničkim izborima 2012. u ogledu s Chávezom dobiti visokih 44 posto glasova, u ogledu s Madurom zamalo je pobijedio dobivši 49 naprama 50,8 posto glasova. Capriles je zahtijevao ponovo prebrojavanje glasova tvrdeći da su se tijekom izbora učestalo kršila izborna pravila. I dok su na ulicama čavisti slavili vatrometom i trubljenjem, opozicija je prosvjedovala udaranjem kuhačama po loncima, tradicionalnom latinskoameričkom metodom izražavanja nezadovoljstva. Capriles je izjavio da je vlada poražena i da je Maduro gubitnik kojega narod ne voli. Nacionalno izborno vijeće rezultate izbora proglasilo je konačnima, da bi nakon uličnih prosvjeda koje je organizirala opozicija zahtijevajući novo prebrojavanje glasova, pristalo izvršiti provjeru i nakon nje zaključilo da su rezultati točni. *Chavisti* nisu spremni prihvatiti poraz, ali činjenica da su priznali kako su dobili samo 50,7 posto glasova dovodi u sumnju točnost izbornih rezultata. Države regije priznale su novog predsjednika, ali to nije učinio SAD.

Latinska Amerika je svjetska regija s najneravnijom raspodjelom bogatstva, ali je Chávezova Venezuela bila država s najslabije izraženom nejednakošću

Može se naslutiti razvoj događaja. Vjerojatno će unutar čavističkog tabora doći do pregrupiranja, budući da Chávezov odabranik nije uspio kapitalizirati karizmu svog prethodnika. Corrales (2013:62) navodi da među čavistima postoje najmanje tri frakcije: vojna, koju čini 11 od 20 guvernera s vojnom biografijom, tajkunska, koja je profitirala od unosnih poslova s državom (*boliburgueses*) i radikalna ideološka, koja se zauzima za još radikalniju revoluciju. Maduro je pripadnik radikalne frakcije te će nakon njegove Pirove pobjede vjerojatno ojačati važnost i uloga druga dva pragmatičnija pripadnika čavističke trojke, koja je za vrijeme Chávezova liječenja na Kubi vodila Venezuelu. To su predsjednik Nacionalne skupštine Diosdado Cabello i predsjednik državne naftne kompanije Rafael Ramirez. Cabello, koji je prema Ustavu trebao obavljati dužnost privremenog predsjednika i koji je bio uvrijeđen Chávezovim odabirom nasljednika, na twitteru je napisao da je nakon rezultata predsjedničkih izbora nužno *čavizam* podvrgnuti samokritici. On je bivši pripadnik oružanih snaga i osoba koja je igrala važnu ulogu u povratku Cháveza na vlast 2002. Osim što predsjedava Nacio-

nalnom skupštinom, vođa je Ujedinjene socijalističke stranke Venezuele i u srdačnim je odnosima s vojnom elitom, što mu daje dodatnu moć u borbi za Chávezovo nasljeđe. Premda je *čavizam* pobijedio, i u očima opozicije i Chávezovih pristaša pobjeda više nalikuje na poraz. Madurova vlada nije dobila mandat da nastavi ostvarivati projekt "socijalizma 21. stoljeća", ali ni mandat da ga se odrekne. Stoga će se novi predsjednik upitne legitimnosti morati, osim "samokritike", suočiti i s teškim ekonomskim stanjem, nestašicom hrane, inflacijom i kriminalom. I dakako, određi se vanjskopolitičkog avanturizma i financiranja ljevičarskih saveznika.

Kamo će poći Venezuela? K nastavku dekonsolidacije nekad "gotovo savršene" regionalne demokracije ili povratku u zajednicu "pravih demokracija"? U ovom trenutku teško je predvidjeti smjer, ali je gotovo sigurno da se on Chávezu ne bi svidio.

Bilješke

- 1 *Accion Democratica* (AD) osnovana je 1941. Cilj joj je bio dovesti u pitanje imperijalističku politiku stranih naftnih tvrtki kako bi Venezuela od nafte dobila značajnije prihode koji bi se koristili za modernizaciju i diverzifikaciju privrede te poboljšanja životnih uvjeta stanovništva. Kako bi to bilo ostvarivo, AD se zauzimao za opće pravo glasa i izravne izbore za predsjednika države (Hellinger, 2006: 475).
- 2 Drugim sporazumom dogovoren je Minimalni program vlade te prihvaćen razvojni model zasnovan na stranome i domaćem privatnom kapitalu, potpori privatnom sektoru, provođenju zemljišne reforme i pažljivu pristupanju ekonomskim i socijalnim reformama (Levine i Crisp, 1999: 379-380).
- 3 Premda su sporazum iz Punta Fija sklopile tri stranke, uspostavljena je politička hegemonija dvije stranke – AD i COPEI – koje su se smjenjivale na vlasti.
- 4 Zlatno doba demokracije u Venezueli temeljilo se na tri stupa: (a) ekonomiji – jaka valuta, niska stopa inflacije i dominantna uloga države u raspodjeli naftnih prihoda; (b) politici – centralizirana država u kojoj stranke centra drže monopol političke akcije i kontroliraju socijalne pokrete, političari su profesionalci, a vojska je pod nadzorom civila; (c) društvu – mogućnost socijalne i gospodarske mobilnosti (Levine i Crisp, 1999:386-388).
- 5 Mijenja se odnos između zakonodavne i izvršne vlasti u korist predsjednika, pojačano je značenje ureda predsjednika koji nije vezan stranačkom disciplinom, čime se povećava i samostalnost predsjednika u odnosu prema Kongresu koji kontroliraju stranke. Prezidencijalizam je u slučaju Venezuele pokazao kako je institucionalno jednako pogodan za demokratsko konsolidiranje kao i za ponovno stvaranje nestabilnosti (Crisp, 1999:195-198).
- 6 Hugo Chávez Frías bio je odličan student Vojne akademije. S nekolicinom mladih časnika 1982. osnovao je tajno društvo *Movimiento Bolivariano Revolucionario 200* (MBR-200) koje je bilo kritički raspoloženo prema vlasti za koju su smatrali da je izdala ideale oca domovine Simóna Bolívara. Kad su se 1992. uspeli na vojnoj hijerarhiji, pokušali su izvesti vojni udar. Pokušaj micanja Péreza s vlasti bio je neuspješan, urotnici su

- završili u zatvoru, ali su u očima javnosti ispali veliki heroji (Kos-Stanišić, 2004:104).
- 7 Termin Hood Robin u Venezueli označava onoga tko krade od naroda i trpa u vlastiti džep (Wiarda i Kline, 2001:178).
  - 8 Scott Mainwaring (2012:5-6) smatra da je konceptualno pogrešno Chávezovu vladavinu karakterizirati kao izravnu demokraciju, kao što to čini većina znanstvenika. Smatra je kompetitivnim autoritarnim režimom jer stanje odgovara definiciji Levitskoga prema kojoj su kompetitivni autoritarni režimi civilni režimi u kojima postoje formalne demokratske institucije koje su i primarni način dolaska na vlast, ali u kojemu vladajući zloupotrebjavaju državu kako bi stekli značajnu prednost nad svojim oponentima. Navedeni režimi su kompetitivni, ali ne i demokratski jer je „političko igralište“ prilagođeno vladajućima. Natjecanje je stvarno, ali ne i pošteno.
  - 9 Michael Penfold-Becerra (2003:168-170) uspoređuje Ustav Venezuele iz 1999. s Ustavom francuske Pete Republike, školskim primjerom polupredsjedničkog sustava. Sustav vlasti je, kao i u svim državama Latinske Amerike osim Kube i Haitija, predsjednički. Ustavom je ozakonjen predsjednički sustav s pet grana vlasti: izvršnom, zakonodavnom, sudskom, izbornom i narodnom. Prema Ustavu, predsjednik države može sazvati nacionalni referendum kojim se raspušta postojeća vlast i saziva nova Ustavotvorna skupština, on ima izravnu kontrolu nad promaknućima u oružanim snagama, posjeduje veto i mogućnost vladanja dekretima, a mandat mu se produljuje na šest godina s mogućnošću reizbora.
  - 10 Krajem 2001. Chávez je udaljio od sebe tri moćne skupine: poslodavce, vodeći sindikat CTV i vodeće vojne dužnosnike, koje su skovale urotu protiv njega. U travnju 2002. organizirali su masovne demonstracije koje su prerasle u obostrano puškaranje, za što su mediji optuživali vladu. Dio časnika priključio se uroti i 12. travnja uhitio Cháveza. Taj je čin pokazao da je vlada izgubila kontrolu nad oružanim snagama. Udar je propao jer je vođa sektora poslodavaca pokušao iz nove vlade isključiti predstavnike vojske i organiziranog radništva, objavivši raspuštanje Skupštine i Vrhovnog suda, odbacivanje Ustava iz 1999. te hapšenje guvernera sklonih Chávezu. Vojni zapovjednici diljem Venezuele uvjetovali su podršku poštivanjem Ustavom određene sukcesije vlasti. U međuvremenu su Chávezovi pristaše izašle na ulice i tražile njegov povratak na vlast, gdje se nakon 43 sata zatočeništva i vratio. Sve vlade Latinske Amerike osudile su udar, dok su SAD podržale rezoluciju Organizacije američkih država (OAS) tek kad je bilo očito da će udar završiti neuspješno (Kos-Stanišić, 2004:108-109).
  - 11 Chávezov MVR bio je personalistički pokret nastao na rušeninama stranačkog sustava, a organiziran je bio odozgo prema dolje. Nakon izbora 2006. stranke lijevog bloka koje su podržavale Cháveza ujedinile su se u Ujedinjenu socijalističku stranku Venezuele (*Partido Socialista Unido de Venezuela*, PSUV).
  - 12 Gini indeks Venezuele je 0,39 <http://www.bbc.co.uk/news/business-20795781>
  - 13 Venezuela se prema percepciji svojih građana nalazi na 165 mjestu <http://cpi.transparency.org/cpi2012/results/>
  - 14 Osnovao je ALBA-u (*Alianza Bolivariana para los Pueblos de* broj 14 - lipanj 2013.
- Nuestra América*), organizaciju koja se temelji na ideji socijalne, političke i ekonomske integracije država Latinske Amerike, a članice su samo radikalno lijevo orijentirane države regije. Kuba je pristupila ALBA-i 2004. kada je dogovorena razmjena medicinskih stručnjaka za naftu, 2006. pridružila se Bolivija, 2007. Nikaragva, 2008. Honduras, ali je 2009. nakon udara i smjene Zelaye Honduras istupio iz članstva, te 2009. Ekvador (Kos-Stanišić, 2010:64-66).
- 15 Chávez je prvi put pobijedio na predsjedničkim izborima 1998, a vlast je preuzeo 1999. Nakon što su njegovi pristaše napisali i izglasovali novi Ustav, raspisani su novi predsjednički izbori 2000. na kojima je Chávez, kao na onima 2006, pobijedio.
- ### Literatura
- Hellinger, D. (2006). Venezuela. U: Vanden, H. E., Prevost, G. (ur.). *Politics of Latin America – The Power Game*. New York i Oxford: Oxford University Press.
- Mainwaring, S. (2012). From Representative Democracy to Participatory Competitive Authoritarianism: Hugo Chavez and Venezuelan Politics. *Perspective on Politics*. (10) 4:955-967.
- Coppedge, M. (2003). Venezuela: Popular Sovereignty versus Liberal democracy. U: Domínguez i Shifter (ur.). *Constructing Democratic Governance in Latin America*. Baltimore i London: The Johns Hopkins University Press.
- Corrales, J. (2009). For Chavez, Still More Discontent. *Current History Latin America*, <http://www.currenthistory.com/Article.php?ID=660>
- Corrales, J. (2013). Venezuela Succession Crisis. *Current History Latin America* <http://www.currenthistory.com/Article.php?ID=1037>
- Crisp, B. F. (1999). Presidential behavior in a system with strong parties: Venezuela 1958-95. U: Mainwaring, S. i Shugart, M. S. (ur.). *Presidentialism and Democracy in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keen, B., Hayes, K. (2000). *A History of Latin America*. Boston i New York: Houghton Mifflin Company.
- Kos-Stanišić, L. (2004). Venezuela – demokracija ili poludemokracija? *Politička misao*. (41) 4:92-112.
- Kos-Stanišić, L. (2010). *Latinska Amerika i suvremeni svijet*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Kos-Stanišić, L. (2011). Nova radikalna ljevica u Latinskoj Americi. *Političke analize*. 6:3-6.
- Levine D. H., Crisp B. F. (1999). Venezuela: The Character, Crisis, and Possible Future of Democracy. U: Diamond, L., Hartly J., Linz, J. J., Lipset, M. S. (ur.). *Democracy in Developing Countries – Latin America*. London: Lynne Rienner Publ.
- Marquez, P. (2004). The Hugo Chávez Phenomenon: What Do "the People" Think? U: Ellner, S., Hellinger, D. (ur.). *Venezuela Politics in the Chávez Era: Class, Polarization & Conflict*. London: Lynne Rienner Publ.
- Merkel, W. (2011). *Transformacija političkih sustava*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- O'Donnell, G. (1994). Delegative Democracy? *Journal of Democracy*. (5) 1:55-69.
- Panfold, M. (2013). Maduro Moves Up. *Foreign Affairs*. <http://>

- www.foreignaffairs.com/articles/139053/michael-penfold/maduro-moves-up
- Penfold-Becerra, M. (2004). Federalism and Institutional Change in Venezuela. U: Gibson, E. L. (ur.). *Federalism and Democracy in Latin America*. Baltimore i London: The Johns Hopkins University Press.
- Shifter, M. (2013). So Long, Chavez Where Does This Leave Venezuela? <http://www.foreignaffairs.com/articles/139014/michael-shifter/so-long-chavez>
- Stokes, S. (2001). *Mandates and Democracy: Neoliberalism by Surprise in Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wiarda, H. J., Kline, H. F. (2001). *An Introduction to Latin American Politics and Development*. Boulder: Westview Press. ■